

บทที่ 9

ประชากร การเลือกกลุ่มตัวอย่าง และการตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์ หนังสือ

ประชากร คือกลุ่มของสิ่งมีชีวิตหรือสิ่งไม่มีชีวิตที่ผู้วิเคราะห์สนใจจะทำการศึกษาค้นคว้า การวิเคราะห์หนังสือจะมีประชากรที่สำคัญ ซึ่งใช้ในการวิเคราะห์อยู่ 2 ชนิด คือ

1. หนังสือที่นำมาใช้วิเคราะห์ เช่น

- วรรณญา สวัสดิบุตร (2532) วิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 605 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เพียงเล่มเดียว
- ถ้าตั้งจุดประสงค์ในการวิเคราะห์หนังสือไว้ว่า "เพื่อวิเคราะห์หนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสือส่งเสริมการอ่านวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)" ประชากรหนังสือที่จะนำมาวิเคราะห์ก็คือ หนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำไว้จำนวน 23 เล่ม ได้แก่ ประทีปแห่งชมพูทวีป พระเจ้าอโศกมหาราช ประวัตินสาวกเล่ม 1 ประวัตินสาวกเล่ม 2 ประวัตินพระภิกษุณี ประวัตินอุบาสก ประวัตินอุบาสิกา วัดของเรา ความรู้เรื่องชาดก วินัยที่ได้ศึกษาแล้ว ครูอารี แม่ ลิลิตสรรเสริญพระพุทธคุณ คนมีบาป รำพึงถึงวันฝนตก หมอบุญเอื้อ จดหมายถึงลูก ลีลาชีวิต หลักธรรมเพื่อความสำเร็งในชีวิต ธรรมะเพื่อครองใจคน หม่อมเรือเกลือ สัปปริสธรรม วัดกับชีวิตไทย (กรมวิชาการ 2536: 263-265)

2. ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหนังสือที่ใช้วิเคราะห์

เมื่อผู้วิเคราะห์สร้างเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หนังสือ ก็
จะส่งเครื่องมือให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น

- ครู ผู้ใช้หนังสือเรียนในการสอน
- นักเรียน ที่ใช้หนังสือเรียนเล่มที่วิเคราะห์
- ศึกษานิเทศก์ ในสาขาวิชาที่วิเคราะห์
- ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่วิเคราะห์
- ผู้แต่งหนังสือในสาขาวิชาที่วิเคราะห์
- กรรมการที่ตั้งขึ้นเพื่อวิเคราะห์หนังสือ

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่าง (sample) คือบางส่วนของกลุ่มสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตที่เป็นตัวแทนที่ดีของประชากรที่กำลังวิจัย คำว่า "ตัวแทนที่ดี" หมายความว่าสมาชิกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีคุณสมบัติเกี่ยวข้องกับสมาชิกทุกตัวในประชากรทั้งหมด โดยคุณลักษณะและคุณสมบัติต่าง ๆ ของสมาชิกในกลุ่มตัวอย่างจะแทนคุณลักษณะและคุณสมบัติต่างๆ ของสมาชิกในประชากรทั้งหมด

1. สาเหตุที่มีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

- ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อย
- ประหยัดเวลาและแรงงาน
- ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างสะดวกในการปฏิบัติ
- มีความเชื่อมั่นและถูกต้องแม่นยำมากกว่า เพราะเป็นการจัดกระทำต่อกลุ่ม

ตัวอย่างจำนวนน้อย จึงสามารถควบคุมความถูกต้องได้มากกว่า

- สามารถเก็บข้อมูลได้กว้างขวางลึกซึ้งมากขึ้น ถ้ากลุ่มตัวอย่างมีจำนวนไม่มากนัก

2. ขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

2.1 วิเคราะห์ความมุ่งหมายของการวิจัยให้ละเอียด ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นอะไร ลักษณะที่จะวัดคืออะไร

2.2 ให้คำจำกัดความของประชากร ขั้นนี้เป็นขั้นของการกำหนดลักษณะและขอบเขตของมวลประชากรที่ผู้วิเคราะห์จะเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง ถ้าหากให้คำจำกัดความไว้ไม่ชัดเจน จะทำให้ตัวอย่างที่สุ่มมานั้นไม่เป็นตัวแทนที่ดีของประชากร เช่น ต้องการวิเคราะห์

หนังสือเรียนสังคมศึกษาชั้น ม.1 จะต้องให้คำจำกัดความว่า หนังสือเรียนสังคมศึกษาชั้น ม.1 นั้น หมายถึง หนังสือเรียนสังคมศึกษาชั้น ม.1 ที่มีใครเป็นผู้แต่ง สำนักพิมพ์ใดบ้าง เป็นต้น

2.3 กำหนดหน่วยของตัวอย่าง (sampling unit) หน่วยตัวอย่างคือหน่วยที่ผู้วิจัยหรือผู้วิเคราะห์ใช้เป็นหลักในการสุ่ม หลังจากที่ได้ให้คำจำกัดความของประชากรแล้ว ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาต่อไปว่าจะใช้อะไรเป็นหน่วยของการสุ่ม เช่น ถ้าให้คำจำกัดความของประชากรว่า คือ ครูสอนสังคมศึกษาชั้น ม.1 ทั่วประเทศ หน่วยตัวอย่างอาจจะเป็นจังหวัดแต่ละจังหวัด โรงเรียนแต่ละโรง จนกระทั่งถึงหน่วยย่อยที่สุด คือ ครูสอนสังคมศึกษาชั้น ม.1 แต่ละคน ทั้งนี้ก็อยู่ในดุลพินิจของผู้วิจัย โดยคำนึงถึงความเป็นตัวแทนให้มากที่สุด

2.4 รวบรวมขอบข่ายของประชากร (population frame) ขั้นนี้เป็นขั้นของการรวบรวมรายชื่อหรือหน่วยตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งเป็นการหาขนาดของประชากรนั่นเอง

2.5 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (sample size) มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการที่น่าจะพิจารณาคือ ธรรมชาติของประชากร เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง และระดับความถูกต้องของข้อมูลที่ต้องการ ผู้วิเคราะห์หนังสืออาจหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณจากสูตรของยามานะ (Yamane, 1970:886)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2} \quad \begin{array}{l} \text{เมื่อระดับความมีนัยสำคัญเป็น } .05 \\ (\alpha = .05) \end{array}$$

เมื่อกำหนดให้ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อน (ของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่าง
เท่าที่ยอมรับได้)

ตัวอย่าง ถ้า $N = 245$, $e = 0.05$

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร } n &= \frac{245}{1 + 245(0.05)^2} \\ &= 151.9 \end{aligned}$$

ดังนั้นได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 152 คน

นอกจากนี้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างอาจใช้ตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan. 1970:608) ซึ่งได้คำนวณและสร้างตารางสำเร็จ ระบุจำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่จะสุ่มเมื่อทราบจำนวนประชากร ตั้งแต่ประชากร 10 คนไปจนถึง 1 แสนคน ดังในตาราง

ตารางแสดงขนาดของกลุ่มตัวอย่างและจำนวนประชากร

จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
10	10	220	140	1200	291
15	14	230	144	1300	297
20	19	240	148	1400	302
25	24	250	152	1500	306
30	28	260	155	1600	310
35	32	270	159	1700	313
40	36	280	162	1800	317
45	40	290	165	1900	320
50	44	300	169	2000	322
55	48	320	175	2200	327
60	52	340	181	2400	331
65	56	360	186	2600	335
70	59	380	191	2800	338
75	63	400	196	3000	341
80	66	420	201	3500	346
85	70	440	205	4000	351
90	73	460	210	4500	354
95	76	480	214	5000	357
100	80	500	217	6000	361
110	86	550	226	7000	364
120	92	600	234	8000	367
130	97	650	242	9000	368
140	103	700	248	10000	370
150	108	750	254	15000	375
160	113	800	260	20000	377
170	118	850	265	30000	379
180	123	900	269	40000	380
190	127	950	274	50000	381
200	132	1000	278	75000	382
210	136	1100	285	100000	384

2.6 การวางแผนเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิเคราะห์จะต้องพิจารณาว่าควรใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีใด โดยเลือกวิธีให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลและจุดมุ่งหมายของการใช้ข้อมูล

2.7 ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างจริงตามวิธีการและขนาดที่กำหนดไว้

3. เทคนิคการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 แบบใหญ่ ๆ คือ

3.1 การเลือกโดยให้แต่ละหน่วยตัวอย่างมีโอกาสถูกเลือกเท่ากัน (probability sampling)

3.2 การเลือกโดยที่แต่ละหน่วยมีโอกาสถูกเลือกไม่เท่ากัน (non-probability sampling) เช่น เลือกโดยจงใจ (purposive sampling) เลือกเพราะความสะดวก (convenient sampling) เลือกเท่าที่จะหาได้ครบตามต้องการ (accidental sampling)

การเลือกกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 แบบนี้ แตกต่างกันในเรื่องของการสุ่ม (randomness) และการไม่สุ่ม (non-randomness) ถ้ามีการสุ่มถือว่าเป็นการเลือกตัวอย่างแบบให้โอกาสในการถูกเลือกเท่ากัน การเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยให้หน่วยตัวอย่างมีโอกาสถูกเลือกเท่ากัน โดยทั่วไปมี 4 แบบ คือ

1. การสุ่มอย่างง่าย หรือการสุ่มแบบธรรมดา (simple random sampling)
2. การสุ่มตามระดับชั้น หรือการสุ่มแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling)
3. การสุ่มแบบมีระบบ (systematic random sampling)
4. การสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (cluster or area sampling)

1. การสุ่มอย่างง่าย เป็นการสุ่มที่ให้แต่ละหน่วยตัวอย่างของประชากรมีโอกาสถูกเลือกเท่า ๆ กัน และเป็นการเลือกที่เป็นอิสระกันด้วย วิธีนี้ง่ายและใช้ได้กรณีที่ผู้วิจัยมีความรู้เกี่ยวกับประชากรที่จะวิจัยน้อย และประชากรมีไม่มากนัก วิธีที่ใช้กันมี 2 วิธี คือ ใช้วิธีจับสลาก และใช้ตารางเลขสุ่ม (random number table) ซึ่งมีปรากฏในท้ายเล่มหนังสือสถิติทั่วไป

2. การสุ่มตามระดับชั้น เป็นการสุ่มที่แบ่งประชากรออกเป็นชั้น ๆ หรือเป็นกลุ่มย่อยโดยพยายามให้ภายในกลุ่มมีความแตกต่างกันน้อยหรือมีความเป็นเอกพันธ์ (homogeneity)

แต่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มมากหรือมีความเป็นวิวิธพันธ์ (heterogeneity) เพราะฉะนั้นจะต้องแบ่งกลุ่มย่อยตามลักษณะร่วมกัน เมื่อแบ่งกลุ่มแล้วจะต้องสุ่มอย่างง่ายจากประชากรในแต่ละกลุ่มย่อยอีกครั้งหนึ่ง โดยควรที่จะสุ่มแต่ละกลุ่มเป็นสัดส่วนกันตามจำนวนประชากรที่มีอยู่ในแต่ละกลุ่มย่อย การสุ่มวิธีนี้จะทำให้ผู้วิจัยได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มประชากร เพราะจะสุ่มวิธีนี้ได้ต่อเมื่อผู้วิจัยมีความรู้เกี่ยวกับประชากรบ้าง (เช่น รู้ระดับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพต่าง ๆ เป็นต้น)

3. การสุ่มแบบมีระบบ ในกรณีที่หน่วยตัวอย่างของกลุ่มประชากรจัดเรียงไว้เป็นระบบอยู่แล้ว เช่น รายชื่อนักเรียนเรียงลำดับตามตัวอักษร การเรียงคำในพจนานุกรม เป็นต้น การสุ่มแบบมีระบบเป็นวิธีที่ง่าย สะดวกและให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีได้ เช่น รายชื่อนักเรียน 1,000 คน ผู้วิจัยจะสุ่มคนที่ 1, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, ... ไปเรื่อย ๆ จนถึงคนที่ 1,000 เป็นต้น

4. การสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม เป็นวิธีการสุ่มที่แบ่งกลุ่มประชากรออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ก่อน แต่ละกลุ่มย่อยเรียก cluster โดยพยายามให้แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันน้อยที่สุด หรือมีความเป็นเอกพันธ์มากที่สุด ในขั้นแรกนี้แต่ละกลุ่มตัวอย่างก็คือ แต่ละหน่วยตัวอย่างนั่นเอง แล้วผู้วิจัยก็ใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย สุ่มเพียงบางกลุ่มมาศึกษา ในการแบ่งกลุ่มย่อยนี้ โดยทั่วไปนิยมแบ่งโดยใช้สภาพทางภูมิประเทศ หรืออาจแบ่งโดยใช้ถนน หมู่บ้าน ตำบล ฯลฯ เป็นเกณฑ์ในการแบ่งก็ได้

4. ลักษณะที่ดีของตัวอย่างที่ดี

กลุ่มตัวอย่างที่ดีควรประกอบด้วยคุณลักษณะต่อไปนี้

4.1 ต้องเป็นตัวแทนที่ดี หมายความว่า กลุ่มตัวอย่างนั้น ๆ ต้องมีลักษณะที่สำคัญของประชากรที่จะศึกษา และเลือกมาจากกลุ่มประชากรโดยปราศจากความลำเอียง

4.2 มีขนาดพอเหมาะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจะต้องมีจำนวนมากพอที่จะทดสอบความเชื่อมั่นทางสถิติได้ และมากพอที่จะอ้างสรุปถึงกลุ่มประชากรได้

การตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือ

เกณฑ์ หมายถึงข้อกำหนดหรือหลักบังคับ เกณฑ์ในการวิเคราะห์หนังสือคือ ข้อกำหนดที่วางไว้เพื่อเป็นขอบข่ายของการวิเคราะห์หนังสือ การตั้งเกณฑ์ควรจะกำหนดขึ้นอย่างมี

ขั้นตอน ละเอียดชัดเจน และมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ความละเอียดและชัดเจนของ
เกณฑ์จะช่วยให้ผู้วิเคราะห์ดำเนินงานวิเคราะห์ได้สะดวกและง่ายขึ้น

1. เกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียน

ศูนย์พัฒนาหนังสือ (2537:63-69) ได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1.1 เกณฑ์ลักษณะภายนอก ลักษณะภายนอกที่หนังสือเรียนควรมีเพื่อช่วยการ
เรียนการสอน เช่น

1.1.1 ชื่อหนังสือเรียนและระดับชั้น ชื่อผู้แต่ง ผู้ตรวจและสำนักพิมพ์

1.1.2 วันเวลาและจำนวนครั้งที่พิมพ์ คำนานหนังสือ หรือคำชี้แจงการใช้
หนังสือ

1.1.3 สารบัญเรื่อง สารบัญภาพ สารบัญตาราง เนื้อหาหรือหัวข้อเนื้อหา

1.1.4 คำถามประกอบบทเรียน กิจกรรมเสนอแนะ แบบฝึกหัด คำอธิบาย
ศัพท์

1.1.5 รายชื่อหนังสือสำหรับอ่านเพิ่มเติม บรรณานุกรม ภาคผนวก ดัชนี
เป็นต้น

1.2 เกณฑ์ลักษณะภายใน ได้แก่

1.2.1 จุดประสงค์ พิจารณาจุดประสงค์ของหนังสือเรียนทั้งเล่มและจุด
ประสงค์ของเนื้อหาแต่ละบท เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบทตลอดทั้งเล่มหนังสือ และ
ความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือกับจุดประสงค์ของรายวิชา และแนวโน้มที่หนังสือเรียนจะทำหน้าที่
ที่เป็นสื่อการเรียนการสอนหลักสำหรับรายวิชานั้น

1.2.2 เนื้อหา พิจารณาเนื้อหาแต่ละบทแต่ละเรื่องว่า ครอบคลุมเนื้อหาที่
กำหนดไว้ในรายวิชาหรือไม่ เนื้อหาและความคิดรวบยอดจะต้องถูกต้องตามหลักวิชา และเป็นที่ยอมรับ
ในสาขาวิชานั้น ข้อมูลและรายละเอียดของเนื้อหาไม่ล้าสมัย

1.2.3 การเสนอเนื้อหา หนังสือเรียนที่ดีควรมีโครงสร้างเหมาะสม มีเอก
ภาพ มีสัมพันธ์ภาพ มีจุดเน้น และมีความเหมาะสมกับผู้เรียน การเขียนควรประกอบด้วยการขึ้น
ต้นเรื่อง การดำเนินเรื่อง และสรุปเรื่อง นอกจากนี้อาจจะต้องมีคุณสมบัติอื่น ๆ ที่จะช่วยนักเรียน
ในการเรียนและช่วยครูในการสอนด้วย เช่น

- บทนำเรื่อง ที่แสดงให้เห็นจุดประสงค์ของบทเรียน ขอบข่ายเนื้อหาสาระภายในบทหรือแนวคิดหลักที่คาดว่านักเรียนจะได้รับจากการศึกษาบทเรียนนั้น
- การลำดับเรื่องและลำดับหัวข้อเรื่อง ที่ส่งเสริมลำดับขั้นตอนการทำความเข้าใจของนักเรียน การตั้งชื่อเรื่องมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในเรื่องเป็นอย่างดี การเขียนมีการแสดงให้เห็นจุดเน้นและสาระสำคัญ มีการเสนอตัวอย่างประกอบซึ่งช่วยทำความเข้าใจ
- การสรุปเรื่อง ที่ช่วยนักเรียนประมวลเนื้อหาความคิดที่เป็นสาระสำคัญของแต่ละเรื่องแต่ละบท
- การใช้ภาพประกอบ แผนภูมิ ตาราง แผนที่ และภาพลายเส้นอื่น ๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอดต่าง ๆ ได้ถูกต้องชัดเจนและรวดเร็ว และยังช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสสัมผัสและเรียนรู้จากสื่อสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ด้วย
- คำถาม แบบฝึกหัด และกิจกรรมเสนอแนะภายในบทเรียน ที่ช่วยนักเรียนในการทดสอบความเข้าใจในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำความรู้ไปใช้ในสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกันอื่นๆ และช่วยเป็นแนวทางแก่ครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีสติปัญญาแตกฉานและสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ให้กว้างขวางขึ้น
- การเสนอแนะหนังสือสำหรับศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้โอกาสแก่นักเรียนและครูผู้สอนไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมตามความสนใจ ให้เกิดความรู้และพัฒนาความคิดให้กว้างขวางลึกซึ้งขึ้น

1.2.4 การใช้ภาษา ภาษาที่ใช้ต้องถูกต้องตามหลักการใช้ภาษา ใช้คำที่ให้ความหมายตรงและถูกต้อง ใช้ประโยคไม่ซับซ้อน อธิบายความชัดเจน กะทัดรัด และไม่วกวน อาจจะใช้การเปรียบเทียบเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายชัดเจนขึ้น เป็นต้น การใช้ศัพท์เฉพาะทางวิชาการควรแน่ใจว่านักเรียนเข้าใจได้

1.3 เกณฑ์ความเหมาะสมกับนักเรียน ผู้เขียนหนังสือจะต้องรู้จักผู้อ่านเป้าหมายเป็นอย่างดี ว่าอยู่ในวัยใด มีวุฒิภาวะอย่างไร มีระดับสติปัญญาแค่ไหน มีความรู้และประสบการณ์เดิมเท่าไร และจะสามารถศึกษาเรียนรู้สิ่งที่จะเสนอในหนังสือเรียนได้หรือไม่ ความสามารถในการใช้ภาษาและการเข้าใจภาษาของนักเรียนอยู่ในระดับใด หนังสือเรียนจะต้องมีความยากง่ายพอเหมาะกับวัย สติปัญญา และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

1.4 **เกณฑ์เทคนิคการพิมพ์** ได้แก่ รูปเล่มที่กะทัดรัด ขนาดตัวอักษรไม่เล็กหรือโตจนเกินไป การจัดวางหน้าประกอบด้วยข้อความและภาพประกอบที่สบายตาในการอ่าน การใช้สีช่วยเน้นส่วนที่สำคัญ การใช้ภาพที่ชัดเจน การใช้ตัวอักษรพิเศษเน้นข้อความสำคัญ คุณภาพของกระดาษดี การเข้าเล่มหนังสือแข็งแรงทนทาน ราคาหนังสือเหมาะสม

1.5 **เกณฑ์เกี่ยวกับการมีคู่มือครูคู่มือหนังสือเรียน** หนังสือเรียนที่มีคู่มือครูช่วยแนะนำครูผู้สอนว่า ควรจะดำเนินการเรียนการสอนอย่างไรในแต่ละเรื่องแต่ละบทตามหนังสือเรียน ดูเหมือนจะมีประสิทธิภาพดีกว่าหนังสือเรียนที่ไม่มีคู่มือครู ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะรู้สึกสบายใจหากหนังสือเรียนมีคู่มือครูที่ช่วยให้ครูใช้หนังสือเรียนได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2536: 268-269) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาหนังสือเรียนดังนี้

1. ความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร

- มีเนื้อหาตามที่ปรากฏในคำอธิบายรายวิชา
- เนื้อหาส่งเสริมการพัฒนาทักษะ
- เนื้อหาส่งเสริมการพัฒนาเจตคติและค่านิยม
- เนื้อหาส่งเสริมการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2. ความเหมาะสมของเนื้อหา

- เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชา
- เนื้อหาเหมาะสมกับกาลสมัย
- เนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน
- เนื้อหาเหมาะสมกับระดับของผู้เรียน ไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป
- เนื้อหาไม่ขัดกับหลักศีลธรรม ไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ ศาสนาและ

พระมหากษัตริย์

3. ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา

- เรียงลำดับเนื้อหาดี ไม่สับสน
- อธิบายความชัดเจน เข้าใจง่าย
- มีตัวอย่างประกอบช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ดี

- มีภาพประกอบช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ดี
4. การใช้ภาษา
- ถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา
 - กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อหรือวกวน
 - ใช้ศัพท์ ประโยค ไม่ซับซ้อน เหมาะกับวัยของผู้เรียน
5. กิจกรรมเสนอแนะ
- มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์
 - มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ
 - มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน และแนวทางในการพิจารณาหนังสือเรียนดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียนได้

ตัวอย่างการตั้งเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียน

วรัญญา สวัสดิบุตร (2532: 200-206) ได้วิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 605 โดยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์คุณภาพของหนังสือ 4ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดทำรูปเล่มและการพิมพ์ ด้านเนื้อหาของหนังสือเรียน ด้านการเขียนและการใช้ภาษา และด้านเครื่องช่วยการเรียนการสอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านการจัดทำรูปเล่มและการพิมพ์

- 1.1 รูปเล่มมีขนาดที่เหมาะสม คือ มีความกว้าง ความยาวและความหนา สมดุลกัน
- 1.2 การเย็บเล่มมีความประณีต แข็งแรง ทนทาน ไม่หลุดหรือฉีกขาดง่าย
- 1.3 การออกแบบปกมีสีสันสวยงาม ดึงดูดความสนใจ
- 1.4 ภาพหน้าปกมีความสอดคล้องกับเนื้อหาภายในเล่ม
- 1.5 กระดาษที่ใช้ทำปกมีความทนทาน ไม่ฉีกขาดง่าย
- 1.6 ข้อความที่ตีพิมพ์บนปกทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจน
- 1.7 กระดาษเนื้อในมีสีขาว เนื้อกระดาษไม่หยาบ สามารถเห็นตัวอักษรได้อย่าง

ชัดเจน และมีความทนทานต่อการใช้งาน

1.8 ตัวอักษรที่ใช้ภายในเล่มสามารถอ่านได้อย่างชัดเจน ไม่มีขนาดเล็กหรือใหญ่จนเกินไป

1.9 มีการใช้ตัวอักษรมีลักษณะพิเศษ เช่น ตัวเอน ตัวหนา ตัวใหญ่ เพื่อเน้นข้อความสำคัญให้เด่นชัดขึ้น

1.10 การย่อหน้า การเว้นวรรคตอน ถูกต้องตามหลักการเขียนและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

1.11 การพิมพ์ตัวสะกด การันต์ พยัญชนะ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่าง ๆ ถูกต้องตามหลักภาษาไทย

1.12 การเว้นช่องว่างตอนบน ตอนล่าง และด้านข้างของหน้าหนังสือมีความเหมาะสม ไม่กว้างหรือแคบเกินไป

1.13 ระบุชื่อคุณวุฒิ และประสบการณ์ของผู้เรียบเรียงให้ผู้อ่านได้ทราบอย่างชัดเจน

1.14 ระบุชื่อสำนักพิมพ์ ครั้งที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ และจำนวนหนังสือที่พิมพ์จำหน่ายให้ผู้อ่านเห็นได้อย่างชัดเจน

1.15 ระบุราคาของหนังสือเรียนให้เห็นได้อย่างชัดเจน

2. ด้านเนื้อหาของหนังสือเรียน

2.1 เนื้อหา มีความสอดคล้องกับหลักสูตรสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในแต่ละข้อ ดังนี้

2.1.1 ให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ

2.1.2 ให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของการทำงานที่สุจริต และสามารถทำงานเป็นหมู่คณะ

2.1.3 ให้ความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.4 ให้ความรู้ความเข้าใจในลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย และความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของลักษณะทางกายภาพที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชากร

2.1.5 ให้รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนในการสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และศาสนา

2.1.6 ให้ความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2.1.7 ให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ และของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหา และข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

2.2 เนื้อหา มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา ในแต่ละข้อ ดังนี้

2.2.1 ให้ความรู้ ความเข้าใจในวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างถูกต้อง

2.2.2 สามารถนำวิธีการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไปช่วยในการตัดสินใจในชีวิตจริง

2.2.3 ให้ความรู้ ความเข้าใจสถานะของเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

2.2.4 ให้มีความสำนึกในความเป็นไทยร่วมกัน มีความรัก และความภูมิใจในชาติ

2.2.5 ให้ตระหนักในความสำคัญของวิทยาการสมัยใหม่ ที่มีต่อการพัฒนาสังคม

2.2.6 ให้เกิดความสำนึกและซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ของมนุษย์

2.2.7 ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจความเป็นมาของแนวความคิดหลักเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2.2.8 ให้ความรู้ ความเข้าใจถึงปัญหาอันนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

2.3 เนื้อหาที่มีความเหมาะสมในด้านการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจตามหลัก สังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ และระดับวุฒิภาวะของผู้เรียน ดังนี้

2.3.1 เนื้อหาให้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ และการจำแนก สาขาสำคัญ ๆ ของประวัติศาสตร์

2.3.2 เนื้อหาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเบื้องต้นของวิธีการศึกษา ประวัติศาสตร์ โดยคำนึงถึงประเภท การตีความ และความหมายของข้อมูลทางประวัติศาสตร์

2.3.3 เนื้อหาให้ความรู้ความเข้าใจเพื่อนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัย ปัจจุบัน

2.3.4 เนื้อหาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการและความสัมพันธ์ ระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับการพัฒนาสังคม โดยเน้นขั้นตอนและผลของการปฏิวัติ อุตสาหกรรมครั้งแรกเป็นต้นมา

2.3.5 เนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานและความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2.3.6 เนื้อหาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการแนวความคิดประชาธิปไตยในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา ที่ไทยรับเป็นแบบอย่างในการปกครอง มาจนทุกวันนี้

2.3.7 เนื้อหาช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งาน ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษย์ในยุคต่าง ๆ ที่สะท้อนภาพของสังคมในสมัยนั้น ๆ

2.3.8 เนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงปัญหาพื้นฐานที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ในประเทศต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดสงคราม

2.3.9 เนื้อหาส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจถึงบทบาทขององค์การ ระหว่างประเทศในอันที่จะดำรงไว้ซึ่งสันติภาพของโลก

2.3.10 เนื้อหาที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน

2.3.11 เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2.3.12 เนื้อหาที่มีความถูกต้องและสอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

2.3.13 เนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีวิจารณญาณ

2.3.14 เนื้อหาให้ความคิดเห็นอย่างเป็นกลาง

2.3.15 เนื้อหามีการยกตัวอย่างที่ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจน

2.3.16 เนื้อหา มีลักษณะที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนต้องการที่จะอภิปรายแสดงความคิดเห็น และค้นคว้าเพิ่มเติม

2.3.17 เนื้อหา มีความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ และมีลักษณะบูรณาการ

2.3.18 เนื้อหา มีความต่อเนื่องกันและจัดเรียงตามลำดับขั้นตอนการเรียนรู้

2.3.19 เนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

2.3.20 เนื้อหา มีส่วนส่งเสริมค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนวิชาประวัติศาสตร์

2.3.21 เนื้อหา สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในพื้นฐานของสังคมปัจจุบันที่สลับซับซ้อน

2.3.22 เนื้อหา ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดในวิชาประวัติศาสตร์

8. ด้านการเขียนและการใช้ภาษา

3.1 การใช้คำศัพท์และภาษาอธิบายเนื้อหาได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง เหมาะกับวัยของผู้เรียน

3.2 จำนวนภาษาที่ใช้เป็นภาษาเขียนที่ถูกต้องและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

3.3 การตั้งหัวข้อเรื่องสอดคล้องกับเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

3.4 มีการเกริ่นนำเพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้ให้แก่ผู้เรียน

3.5 การเรียบเรียงและการนำเสนอเนื้อหา มีความน่าสนใจและชวนติดตาม

3.6 วิธีการนำเสนอเนื้อหากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและกระตือรือร้นที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง

3.7 คำศัพท์ที่เป็นศัพท์เฉพาะต่าง ๆ มีคำอธิบายที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ง่ายและสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

3.8 การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายเนื้อหาทำได้อย่างถูกต้องและช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้ดีขึ้น

3.9 การวิเคราะห์โครงสร้างและแนวความคิดต่าง ๆ ทำได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล

3.10 การนำเสนอเนื้อหาที่มีการแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยต่าง ๆ ทำได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง

3.11 การเรียบเรียงเนื้อหาในแต่ละบทมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

3.12 มีวิธีการเขียนแบบต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนได้

3.13 การตั้งชื่อเรื่องในแต่ละบทมีความน่าสนใจ กระชับ และได้ใจความ

3.14 การอธิบายในแต่ละบทมีการเน้นเนื้อหาตอนที่สำคัญ ซึ่งผู้เรียนสามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้อง

3.15 การนำเสนอเนื้อหาที่มีการอ้างอิงหลักฐานที่เชื่อถือได้

4. ด้านเครื่องช่วยการเรียนการสอน

4.1 คำนำของหนังสือเรียนระบุความมุ่งหมายในการเรียบเรียงสาระสำคัญของหนังสือเรียน ประโยชน์ที่จะได้รับ และวิธีการใช้หนังสือเล่มนั้นไว้อย่างละเอียด

4.2 สารบัญได้แสดงขอบเขตของหนังสือ ลำดับขั้นตอนในการเรียบเรียงอย่างเป็นระเบียบ โดยแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อย

4.3 เลขหน้าที่ระบุไว้ในสารบัญถูกต้องกับหมายเลขหน้าของเนื้อหาเรื่องนั้นๆ

4.4 มีเชิงอรรถอธิบายคำหรือข้อความที่น่าสนใจ ทำให้ผู้เรียนทราบถึงที่มาหรือคำอธิบายเพิ่มเติมของคำหรือข้อความนั้น ๆ

4.5 การเขียนเชิงอรรถ ทำได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

4.6 ปกในของหนังสือให้รายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือและผู้เรียบเรียงได้อย่างครบถ้วน

4.7 มีบรรณานุกรมท้ายเล่ม และเขียนได้อย่างถูกต้อง

- 4.8 มีการระบุชื่อหนังสืออุเทศ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้
- 4.9 บรรณานุกรมสามารถให้รายละเอียดที่ถูกต้องของหนังสือที่อ้างอิงได้อย่าง

สมบูรณ์

- 4.10 ลักษณะของภาพประกอบ มีดังนี้
 - 4.10.1 มีความสอดคล้องกับเนื้อหาและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน
 - 4.10.2 มีขนาดพอเหมาะสมควรกับหน้ากระดาษ
 - 4.10.3 มีความชัดเจนและสวยงาม
 - 4.10.4 มีคำอธิบายภาพที่ถูกต้อง
 - 4.10.5 จัดวางอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมและสะดวกในการดูประกอบ
 - 4.10.6 ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องเกี่ยวกับเนื้อหา
 - 4.10.7 มีส่วนเสริมประสบการณ์ของผู้เรียนให้มากขึ้น
 - 4.10.8 มีความสวยงามและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน
 - 4.10.9 มีความทันสมัยและเป็นปัจจุบัน
 - 4.10.10 มีจำนวนที่พอเหมาะกับเนื้อหาในแต่ละบท

เนื้อหา

2. เกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเสริมประสบการณ์

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ (2540: 13-28) ได้วางหลักเกณฑ์การตรวจหนังสือเสริมประสบการณ์ เพื่อใช้ในการตรวจพิจารณาว่าหนังสือใดสมควรได้รับอนุญาตใช้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ในโรงเรียนได้ หลักเกณฑ์สำคัญ ๆ ที่ควบคุมคุณสมบัติของหนังสือเสริมประสบการณ์ ได้แก่

- 2.1 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเนื้อหา
- 2.2 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเสนอเนื้อหา
- 2.3 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษา
- 2.4 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณภาพประโยชน์
- 2.5 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความน่าสนใจ

2.1 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเนื้อหา มีประเด็นที่ควรจะต้องพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของหนังสือหลายแง่มุมดังต่อไปนี้

2.1.1 เนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์ ผู้เขียนจำเป็นจะต้องกำหนดจุดประสงค์ในการเขียนหนังสือให้ชัดเจน ว่าต้องการให้ผู้อ่านได้ความรู้ ความคิด ทักษะ และเจตคติอย่างไร ซึ่งจะใช้เป็นหลักในการตรวจสอบว่าเนื้อหาสาระในหนังสือมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับจุดประสงค์หรือไม่ ผู้เขียนได้นำเนื้อหาสาระที่ไม่เกี่ยวข้องกันมานำเสนอไว้หรือไม่

2.1.2 เนื้อหาถูกต้อง โดยเฉพาะหนังสือที่ให้ความรู้ ความคิดรวบยอด หลักการ และทฤษฎีต่าง ๆ เนื้อหาจะต้องถูกต้องตามหลักวิชาการของแต่ละสาขา รวมทั้งจะต้องทันสมัยด้วย หากเนื้อหาไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิชาการสาขาใดสาขาหนึ่งอย่างชัดเจน เนื้อหาก็จะต้องถูกต้องเหมาะสมในแง่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ปราศจากอคติ ไม่กระทบกระเทือนผู้ใดหรือองค์กรใดให้เกิดความเสียหาย ไม่ขัดต่อระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม เป็นต้น

2.1.3 เนื้อหาอ่านง่ายพอเหมาะ เนื้อหาสาระของหนังสือไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิดรวบยอด หลักการ ทฤษฎี ทักษะ แนวความคิด ตลอดจนตัวอย่างประกอบเรื่อง จะต้องมีความอ่านง่ายพอเหมาะแก่วัย ประสบการณ์ และความสามารถทางสติปัญญาของผู้อ่าน ผู้เขียนจะต้องกำหนดกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายให้ชัดเจนว่าอยู่ในวัยใด ระดับชั้นใด มีความรู้และประสบการณ์พื้นฐานมาก่อนอย่างไร มีความสามารถที่จะทำความเข้าใจความรู้ที่จะเสนอในหนังสือได้หรือไม่คุณสมบัติของกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายจะช่วยเป็นหลักเกณฑ์ให้การตรวจพิจารณาเนื้อหาสาระมีความพอเหมาะ คือไม่ยากเกินไปหรือง่ายเกินไปสำหรับผู้อ่านเป้าหมาย

2.1.4 เนื้อหาสั้นยาวพอเหมาะ เมื่อผู้เขียนกำหนดจุดประสงค์ของการเขียนหนังสือไว้ชัดเจน ก็สามารถกำหนดขอบเขตของเนื้อหาสาระที่เพียงพอและจำเป็นในการบรรลุจุดประสงค์เหล่านั้นได้ ทำให้มีหลักเกณฑ์ที่จะพิจารณาไม่ให้เนื้อหาสั้นเกินไป จนผู้อ่านไม่สามารถจะเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น หรือยืดยาวจนแทนที่จะช่วยความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น กลับสับสนและกลายเป็นไม่เข้าใจในที่สุด

2.1.5 เนื้อหาประกอบด้วยตัวอย่างที่เหมาะสม การเสนอตัวอย่างเป็นวิธีที่ดีในการช่วยสร้างความเข้าใจ แต่ถ้าเป็นตัวอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่เหมาะสมก็อาจจะทำให้เกิด

ความเข้าใจคิดได้ และถ้าให้ตัวอย่างน้อยเกินไปก็อาจไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ ความคิดรวบยอดต่าง ๆ แต่ถ้ามากเกินไปก็อาจเกิดความจำป็นหรือทำให้เกิดไขว้เขว นอกจากนี้ ยังควรพิจารณาด้วยว่าตัวอย่างที่ผู้เขียนเสนอเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ตลอดจนเป็นตัวอย่างที่สมจริงด้วย

2.2 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเสนอเนื้อหา หลักเกณฑ์นี้สามารถจำแนกเป็นหลักเกณฑ์ย่อยได้ 2 ลักษณะ คือ

2.2.1 หลักส่งเสริมความเข้าใจ ข้อความที่จะช่วยผู้เรียนให้สามารถตีความหมาย เกิดความเข้าใจ และเข้าถึงความคิดต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องนั้น จำเป็นต้องอาศัยส่วนประกอบที่ได้กลายมาเป็นหลักเกณฑ์ตรวจพิจารณาหนังสือด้วย ดังต่อไปนี้

2.2.1.1 โครงสร้างของข้อความ ในการเสนอเนื้อหาสาระเรื่องใดเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอะไร อย่างไร และเพียงไร ถ้าผู้เขียนพิจารณานำเสนอในโครงสร้างที่เหมาะสม จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย เช่น ในบางกรณีควรนำเสนอด้วยการอธิบายความ บางกรณีควรเสนอในลักษณะการเปรียบเทียบ และบางกรณีด้วยการเสนอตัวปัญหาแล้วนำไปสู่การแก้ปัญหา เป็นต้น ทั้งนี้โดยคำนึงถึงวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียนประกอบด้วย

2.2.1.2 โครงสร้างทางวิชาการ ศาสตร์สาขาใดมักจะมีโครงสร้างเฉพาะตัว ถ้าผู้เขียนเสนอเนื้อหาสาระให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างเหมาะสม ก็จะช่วยทำให้ทำความเข้าใจง่ายขึ้น เช่น เสนอความรู้ย่อย ๆ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดระดับหนึ่ง ซึ่งจำเป็นจะต้องเข้าใจก่อนที่จะเข้าใจความคิดรวบยอดที่ใหญ่ ๆ หรือกว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นลำดับไปจนถึงขั้นเกิดการถ่ายโอนความรู้จนสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้ เป็นต้น

2.2.1.3 เอกภาพ สัมพันธภาพ และจุดเน้น

- **เอกภาพ (Unity)** หมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้เขียนจะต้องเรียบเรียงและเสนอเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ไม่นำเนื้อหาหรือความคิดอื่นใดที่ขาดความสอดคล้องเกี่ยวข้องกันในการบรรลุจุดประสงค์นั้น ๆ มากล่าวปะปนไว้ในหนังสือ

- **สัมพันธภาพ (Coherence)** หมายถึงการเชื่อมโยงความคิดหนึ่งเข้ากับอีกความคิดหนึ่ง ตั้งแต่ระดับความคิดย่อยขยายออกไปสู่ความคิดหลักของเรื่อง ใน

ลักษณะที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจความเชื่อมโยงของแต่ละความคิดที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จนท้ายที่สุดก็นำผู้อ่านให้บรรลุจุดมุ่งหมายของผู้เขียนได้

- **จุดเน้น (Emphasis)** แม้หนังสือจะมีเอกภาพและสัมพันธ์ภาพแล้ว ผู้อ่านก็อาจจะยังไม่สามารถเข้าใจความหมายได้ถูกต้อง หรือจับประเด็นความสำคัญของเรื่องไม่ถูกต้อง ถ้าผู้เขียนไม่มีวิธีที่จะเน้นหรือแนะให้ผู้อ่านแยกได้ว่าอะไรเป็นความคิดย่อย อะไรเป็นความคิดหลัก หรือความคิดรวบยอดสำคัญของเรื่อง วิธีเน้นว่าเนื้อความตรงไหนสำคัญ ที่ง่ายที่สุดก็โดยที่ผู้เขียนบอกให้ผู้อ่านทราบตรง ๆ ว่าความคิดหรือข้อความใดที่สำคัญ หรือโดยการเสนอข้อความสำคัญไว้เป็นประโยคแรกหรือประโยคสุดท้ายของย่อหน้า (*topic sentence*) หรือเสนอเนื้อหาส่วนที่สำคัญนั้นในปริมาณมากกว่าส่วนอื่น เป็นต้น

2.2.2 หลักส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้เขียนสามารถพิจารณาเลือกใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่จะส่งสัญญาณไปยังผู้อ่าน ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความหมาย เกิดความรู้ความเข้าใจในสาระความรู้และความคิดเกี่ยวกับเรื่องที่อ่านอย่างถูกต้องและรวดเร็วได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

2.2.2.1 บอกจุดประสงค์ของเรื่องที่อ่าน การบอกจุดประสงค์ให้ผู้อ่านทราบแต่ต้นทำให้การอ่านมีจุดมุ่งหมาย สามารถพุ่งความสนใจไปที่ประเด็นสำคัญของเรื่อง ซึ่งเป็นเป้าหมายของการอ่าน ช่วยลดการเดาและความกระวนกระวายใจของผู้อ่านในขณะที่อ่านด้วย

2.2.2.2 มีบทนำเรื่อง ช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบก่อนลงมืออ่านว่าเรื่องที่จะอ่านหรือศึกษาต่อไปนั้นเกี่ยวข้องกับเรื่องใดบ้าง ผู้เขียนอาจเสนอบทนำเรื่องได้หลายแบบ เช่น เป็นความเรียงกล่าวถึงเรื่องที่ผู้อ่านกำลังจะศึกษาต่อไป เป็นรายการหัวข้อเรื่อง หรือเป็นกรอบความคิดนำเรื่อง (*advance organizers* หรือ *conceptual framework*) ของเรื่องราวสาระรายละเอียด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกรอบความคิดนำเรื่องนั้นซึ่งผู้อ่านกำลังจะอ่านต่อไป

2.2.2.3 มีคำถามนำเรื่องหรือคำถามตามเรื่อง คำถามนำเรื่องทำหน้าที่เช่นเดียวกับจุดประสงค์ และช่วยให้ผู้อ่านได้ทดสอบความเข้าใจว่า สามารถตีความและเข้าใจถึงเรื่องที่อ่านเพียงไร ส่วนคำถามตามเรื่องมักจะอยู่ตอนจบเรื่องหรือจบบท ช่วยให้ผู้อ่านทดสอบความเข้าใจเรื่องภายหลังจากอ่านจบตอนหรือจบบทไปแล้ว คำถามอาจจะอยู่ระหว่างบทก็

ได้ตามความจำเป็น คำถามเหล่านี้มักจะถามสาระที่เป็นใจความสำคัญของเรื่อง เท่ากับช่วยผู้อ่านให้จับความสำคัญของเรื่องที่อ่าน ครูเองก็มักจะใช้คำถามเหล่านี้ตรวจสอบว่านักเรียนเข้าใจเรื่องที่อ่านถูกต้องแล้วหรือยัง

2.2.2.4 มีบทสรุปตอนท้ายเรื่อง บทสรุปท้ายเรื่องมีความสำคัญและค่อนข้างจำเป็นสำหรับสาระความรู้ที่ค่อนข้างยาว ยาก และซับซ้อน ช่วยผู้อ่านให้สามารถจับประเด็นสำคัญได้ถูกต้อง บางครั้งผู้เขียนอาจจำเป็นจะต้องสรุปความสำคัญของสาระความรู้ในระหว่างบท หรือเมื่อผู้อ่านอ่านจบเรื่องหนึ่งหรือความคิดหนึ่ง ๆ ไปแล้ว ซึ่งจำเป็นที่ผู้อ่านจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อน ก่อนที่จะอ่านและทำความเข้าใจความคิดที่ยากขึ้นไป

2.2.2.5 มีการกำหนดหัวข้อที่เหมาะสม การกำหนดหัวเรื่องใหม่ และหัวเรื่องย่อยต่าง ๆ ช่วยให้ผู้อ่านสามารถแยกแยะเรื่องเป็นประเด็น เป็นหมวดหมู่ได้ตามลำดับไม่เกิดความสับสน หลักเกณฑ์ที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือ หัวเรื่องจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อหาภายในหัวเรื่องนั้น ๆ และควรตั้งชื่อหัวเรื่องให้สื่อความหมายที่ชัดเจน ว่าผู้เขียนกำลังจะกล่าวถึงเรื่องอะไร ในลักษณะที่แคบและเฉพาะเจาะจงพอสมควรที่จะนำผู้อ่านให้พุ่งความสนใจไปในเรื่องนั้น

2.2.2.6 มีการกล่าวเน้นความสำคัญ ของสาระรายละเอียดและประเด็นความคิดแต่ละขั้นแต่ละตอนเป็นลำดับไป ตั้งแต่ความคิดย่อย ๆ จนเป็นความคิดความเข้าใจที่กว้างขวางขึ้น การกล่าวเน้นความสำคัญของเรื่องเป็นการช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้อ่านมิให้อ่านเพลินไป จนจับความสำคัญไม่ได้

2.2.2.7 มีการใช้ภาพประกอบ อาจจะเป็นภาพวาด ภาพถ่าย แผนผัง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง กราฟต่าง ๆ เพื่อช่วยความเข้าใจของผู้อ่านต่อเรื่องที่อ่าน หรือช่วยสรุปความ หรือช่วยเปรียบเทียบตามความเหมาะสม ภาพประกอบจำเป็นจะต้องถูกต้อง ชัดเจน และส่งเสริมการเรียนรู้ว่ามีประสิทธิภาพ

2.2.2.8 มีกิจกรรมท้ายบท กิจกรรมท้ายบทที่มีประโยชน์ในหนังสือเสริมประสบการณ์อาจช่วยส่งเสริมความรู้และความคิดของนักเรียนให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น คือกิจกรรมท้ายบทอาจเป็นคำถามประเภทกระตุ้นความคิดให้กว้างไกลออกไปจากเรื่องที่อ่าน ช่วยนำความรู้จากที่อ่านแล้วไปเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน หรือไปแก้ปัญหาใน

ชีวิตประจำวัน เป็นต้น และครูผู้สอนก็อาจนำแนวความคิดจากกิจกรรมไปเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ส่งเสริมให้นักเรียนได้ความรู้ความคิดและทักษะเพิ่มขึ้น

2.2.2.9 มีการเสนอรายชื่อนั่งหนังสืออ้างอิง หรือหนังสืออ่านเพิ่มเติม เพื่อครูและนักเรียนจะได้สามารถไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอีกได้ตามความสนใจ นับเป็นการส่งเสริมให้เกิดการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้เกิดความรู้ความเข้าใจกว้างขวางยิ่งขึ้น

2.2.2.10 มีการใช้เทคนิคเกี่ยวกับตัวอักษรและการจัดพิมพ์ ประเภท ลักษณะและขนาดของตัวอักษร รวมทั้งขนาดของเล่มหนังสือ การจัดวางหน้าหนังสือและภาพประกอบ มีส่วนส่งเสริมหรือขัดขวางการทำความเข้าใจเรื่องของผู้อ่าน จึงเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการตรวจพิจารณาหนังสือ

2.3 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษา การใช้ภาษาเป็นเรื่องสำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง จำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.3.1 ศัพท์ ต้นเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านไม่ค่อยเข้าใจเรื่องที่ตนอ่านคือ ไม่เข้าใจความหมายของศัพท์ที่ผู้เขียนใช้ ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องพิจารณาความสามารถของผู้อ่านให้รอบคอบ หนังสือที่ให้ความรู้เนื้อหาเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะสาขานั้น ผู้เขียนจะหลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์เทคนิคได้ยาก จึงจำเป็นที่จะต้องให้คำจำกัดความเสียก่อนหรือหยาบๆศัพท์เฉพาะที่ผู้อ่านจำเป็นต้องเข้าใจเสียก่อนอ่านเรื่องมาอธิบายให้เข้าใจก่อน หรือมีรายการอธิบายความหมายของศัพท์เฉพาะนั้นไว้ในหนังสือ เพื่อช่วยผู้อ่านทำความเข้าใจเรื่องด้วย

2.3.2 การใช้ภาษา โดยทั่วไปผู้อ่านจะสามารถเข้าใจเอกรรดประโยคหรือประโยคที่มีเนื้อความอย่างเดียวได้ง่ายกว่าอนุประโยคหรือประโยคที่มีเนื้อความรวมหลายอย่าง และสังกรประโยคหรือประโยคที่ประกอบด้วยเอกรรดประโยคซ้อนกันอยู่ ประโยคบอกเล่าเข้าใจง่ายกว่าประโยคปฏิเสธหรือปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ เป็นต้น ในเรื่องการใช้ภาษานี้ ผู้เขียนจะต้องระมัดระวังใช้ภาษาที่ถูกต้องชัดเจน สละสลวยเข้าใจง่าย การอธิบายความกะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อซ้ำซ้อนหรือวกวน

2.3.3 การใช้คำหรือวลีเชื่อมประโยค วลีหรือคำที่ใช้ขยายความหรือเชื่อมข้อความหรือประโยค ไม่ว่าจะเป็นคำวิเศษณ์ คำบุพบท หรือคำสันธานก็ตาม ล้วนสื่อความ

หรือสาระที่ผู้เขียนประสงค์จะสื่อความได้เป็นอย่างดี เช่น กับ แก่ แต่ ต่อ หรือ และ จึง แล้ว...ก็ แล้ว...จึง พอ...แล้ว...จึง แม้ว่า ถ้า...ก็ แต่ว่า มิฉะนั้น เพราะฉะนั้น เพราะว่า ดังนั้น หรือไม่ก็เป็นต้น ถ้าผู้เขียนใช้ไม่ถูกต้องก็มีผลทำให้ผู้อ่านสับสนได้เหมือนกัน

2.4 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณประโยชน์ หนังสือในฐานะที่เป็นสื่อการเรียนการสอน ควรทำหน้าที่พัฒนาทั้งความรู้ ความคิด และเจตคติ ตลอดจนค่านิยมให้เกิดแก่ผู้อ่านด้วย หนังสือที่เพียงแต่รวบรวมรายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ โดยปราศจากการชี้นำหรือให้แนวทางแก่ผู้อ่านในการคิด วิเคราะห์ เลือกสรร เปรียบเทียบ นำไปใช้ สังเคราะห์ ดูเหมือนจะส่งเสริมการเรียนรู้ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ คือ ระดับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงและระดับความเข้าใจเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงควรกำหนดจุดประสงค์ของการเขียนหนังสือไว้ให้แน่ชัดแต่ต้นว่า จะให้ผู้อ่านได้พัฒนาความรู้ ความคิด เจตคติ และค่านิยมไปถึงระดับใด และควรตั้งจุดประสงค์ให้ผู้อ่านได้ประโยชน์จากการอ่านสูงกว่าระดับได้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง คือได้พัฒนาความคิดและสติปัญญาด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของผู้อ่านได้ดีกว่า คุณค่าสาระที่ผู้อ่านได้จากการอ่านหนังสือจึงเป็นหลักเกณฑ์อีกประการหนึ่งที่ใช้ตรวจพิจารณาความเหมาะสม และคุณประโยชน์ของหนังสือนั้น

2.5 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความน่าสนใจ หนังสือที่ดีควรมีลักษณะที่ดึงดูดผู้อ่านให้ติดตามอ่าน ความจริงแล้วหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ ข้อ 2.1-2.4 ล้วนมีส่วนทำให้หนังสือน่าสนใจทั้งสิ้น ในที่นี้จะเสนอลักษณะอื่น ๆ เพิ่มเติมคือ

2.5.1 บอกความสำคัญของเรื่อง ผู้เขียนควรบอกให้ผู้อ่านทราบด้วยว่า เรื่องที่กำลังอ่านนั้นมีความสำคัญอย่างไรต่อผู้อ่าน เช่น มีความจำเป็นหรือเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นสำหรับการศึกษาเรื่องนั้นหรือเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกันในโอกาสต่อไป หรือมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเรื่องอื่นหรือวิชาอื่น เป็นต้น เช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านศึกษาเรื่องนั้น ๆ อย่างมีความหมายยิ่งขึ้น

2.5.2 สร้างความสัมพันธ์กับผู้อ่าน การอ่านหนังสือกล่าวได้ว่าเป็นการสื่อสารระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านนั่นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านอาจมีลักษณะเป็นกันเองหรือห่างเหินก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้เขียน วิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้อ่านมีหลายวิธี เช่น

ผู้เขียนใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 แทนตัวเองและผู้อ่าน เช่น เรา ท่าน นักเรียน แทนการใช้บุรุษที่ 3 หรือการไม่ใช้สรรพนามอะไรเลยซึ่งทำให้มีค่าเหมือนใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 เหมือนกัน

ผู้เขียนใช้วิธีดึงผู้อ่านเข้ามาร่วมเหตุการณ์หรือกิจกรรมประหนึ่งว่าผู้เขียนและผู้อ่านกำลังศึกษาเรื่องราวไปด้วยกัน

ผู้เขียนเขียนในลักษณะที่ทราบอยู่ตลอดเวลาว่าผู้อ่านอยู่ที่นั่น พுகับผู้อ่าน เข้าใจปัญหาของผู้อ่าน รู้ว่าผู้อ่านคิดอะไร สงสัยอะไร

ผู้เขียนเขียนแสดงให้ผู้อ่านเข้าใจว่าผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลหรือเรื่องราวที่น่าสนใจในหนังสืออย่างไร จากแหล่งใด มีปัญหาอย่างไร หรือไม่

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2536: 269-270) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาหนังสือเสริมประสบการณ์ ดังนี้

1. เนื้อหาสอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชา
2. เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชา
3. เนื้อหาเหมาะสมกับกาลสมัย
4. การเสนอนี้เนื้อหาเป็นไปตามลำดับขั้นการเรียนรู้
5. เนื้อหาเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
6. เนื้อหาไม่ลบลู่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไม่ขัดต่อศีลธรรม และความมั่นคงของชาติ
7. ใช้ภาษาได้ถูกต้อง ชัดเจน

จากหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการตรวจพิจารณาหนังสือเสริมประสบการณ์และจากแนวทางในการพิจารณาหนังสือเสริมประสบการณ์ดังกล่าวมาแล้ว สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเสริมประสบการณ์ได้

3. เกณฑ์การวิเคราะห์คู่มือครู

คู่มือครูอาจจะมีหลายรูปแบบหลายลักษณะ คู่มือครูแต่ละแบบแต่ละประเภทคงมีประโยชน์สำหรับครูทั้งสิ้น แต่เกณฑ์การวิเคราะห์คู่มือครูในที่นี้ จะให้ความสำคัญแก่คู่มือครูประเภทที่แนะนำในการวางแผนจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร คู่มือครูประเภทนี้มีหน่วยงาน

หลายแห่งจัดทำขึ้นเพื่อช่วยสนับสนุนครูให้สามารถดำเนินการเรียนการสอนได้ดีขึ้น และช่วย
ทวนเวลาการทำงานของครูได้บ้าง คู่มือครูที่ช่วยครูในการวางแผนการเรียนการสอนนี้อาจจะเรียก
ชื่อต่าง ๆ กันไป เช่น คู่มือครู คู่มือการเรียนการสอน แผนการเรียนการสอน แผนการสอน
 เป็นต้น นอกจากนี้คู่มือครูประเภทนี้ยังอาจจะแตกต่างกันไปเกี่ยวกับการจัดหน่วยการเรียน
 จำนวนคาบเรียนของแต่ละหน่วย รวมทั้งอาจจะมีรายละเอียดมากขึ้นแตกต่างกันไป

ครูจะสามารถเลือกคู่มือและนำมาพัฒนาการเรียนการสอนได้ดี ก็ต่อเมื่อครูมีความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนเป็นอย่างดี การจัดการเรียนการสอนเป็นงานที่ครูจะต้อง
ศึกษาและวางแผนไว้ล่วงหน้าทุกครั้งไป ครูควรจะต้องเข้าใจระบบ ส่วนประกอบและสภาพ
การณ์ของการเรียนการสอนที่ครูควรจะต้องจัดและเตรียมการ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนเกิด
การเรียนรู้ได้ การจัดเตรียมและวางแผนเกี่ยวกับการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของครูโดยเฉพาะ
สื่อประเภทคู่มือครูที่มีผู้จัดทำขึ้นที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจจะช่วยครูในการวางแผนการสอนได้ แต่
ครูจะต้องนำไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงบางส่วนให้เหมาะสมกับนักเรียนและสภาพแวดล้อม
ของโรงเรียนเสียก่อน

ในการวิเคราะห์คู่มือครูมีหลักเกณฑ์บางอย่างซึ่งเป็นหลักเกณฑ์คล้ายคลึงกับที่เราใช้
ประกอบการวิเคราะห์หนังสือประเภทอื่น ๆ คือเราควารู้ ผู้เขียนและสำนักพิมพ์คือใคร ผู้เขียน
และสำนักพิมพ์ควรมีความรู้ความชำนาญในการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้ครูมั่นใจว่าคู่มือครู
นั้นจะให้คำแนะนำและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ตน นอกจากนี้หนังสือคู่มือครู
ที่จะช่วยแนะนำครูให้จัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีส่วนประกอบต่าง ๆ ดัง
ต่อไปนี้ในแต่ละหน่วยการเรียน

- ความคิดรวบยอดหรือความคิดหลัก หรือสาระสำคัญ
- จุดประสงค์ทั่วไป จุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
- ขอบเขตของเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง
- สื่อการเรียนการสอนที่ควรใช้
- กิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรปฏิบัติ
- วิธีหรือแนวทางการวัดและประเมินผลการเรียน

คุณภาพของคู่มือครูมีได้อยู่ที่ว่าคู่มือครูมีส่วนประกอบเหล่านี้ครบถ้วนหรือไม่ แต่อยู่ที่
ที่ความเหมาะสมกลมกลืนกันของส่วนประกอบแต่ละส่วน การพิจารณาเลือกคู่มือครูที่เป็น

ประโยชน์แก่ครูจึงอยู่ที่การจะต้องพิจารณาสาระรายละเอียดที่เสนอไว้ในแต่ละส่วนประกอบ เช่น

พิจารณาว่าหนังสือคู่มือครูทั้งหมดที่แบ่งเป็นหน่วยการเรียนหลายหน่วยซึ่งแต่ละหน่วยให้เรียนเรื่องต่าง ๆ ภายในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละหน่วยนั้น ครอบคลุมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้หรือไม่ จัดสรรเวลาไว้เหมาะสมไหม

พิจารณาว่าแต่ละหน่วยการเรียน ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอดที่ดี หรือความคิดหลักที่ดี กำหนดไว้ถูกต้องหรือไม่ ตรงตามหลักสูตรหรือไม่ เมื่อพิจารณาครบทุกหน่วยการเรียนแล้ว ครบถ้วนและถูกต้องตามที่หลักสูตรกำหนดไว้หรือไม่

พิจารณาว่าในแต่ละหน่วย ส่วนที่เป็นจุดประสงค์ทั่วไป และจุดประสงค์เฉพาะมีความเกี่ยวข้องกับความคิดรวบยอดหรือไม่ หากนักเรียนบรรลุจุดประสงค์เฉพาะแล้วจะบรรลุจุดประสงค์ทั่วไปไหม และจะเกิดความคิดรวบยอดตามที่กำหนดหรือไม่

พิจารณาขอบข่ายของเนื้อหาสาระในแต่ละหน่วย ว่าเกี่ยวข้องเป็นอย่างดีกับจุดประสงค์เฉพาะ จุดประสงค์ทั่วไป และความคิดรวบยอดไหม เมื่อพิจารณาขอบข่ายเนื้อหาสาระของทุกหน่วยการเรียนแล้ว ครอบคลุมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและเพียงพอที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรต้องการหรือไม่

พิจารณาสื่อการเรียนการสอนว่ามีอะไรบ้าง เช่น หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ เป็นต้น สื่อของครูคืออะไร ของนักเรียนคืออะไร เราพอจะหาได้หรือไม่ เนื้อหาสาระที่ปรากฏในสื่อแต่ละประเภทมีรายละเอียด ข้อมูล เพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจ และมีความสามารถตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์และความคิดรวบยอดหรือไม่ สื่อประเภทที่ระบุไว้เหมาะสมที่จะใช้ในสภาพการณ์ของการเรียนการสอนหรือไม่

พิจารณากิจกรรมการเรียนการสอนย้อนกลับไปที่สื่อการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ จุดประสงค์ และความคิดรวบยอดว่าเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่ เมื่อนักเรียนทำกิจกรรมนั้น ๆ แล้วผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนคืออะไร นักเรียนเรียนรู้อะไรบ้าง มีความสามารถอะไร ตรงตามที่จะบรรลุผลอย่างที่กำหนดในจุดประสงค์และความคิดรวบยอดไหม กิจกรรมการเรียนการสอนที่แนะไว้หลายอย่างในหน่วยการเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนพร้อมกันในกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและเรียนด้วยตนเองตามลำพังมากน้อยแค่ไหน

พิจารณาการวัดและประเมินผลว่าเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ใหม่ เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่ให้นักเรียนเรียนไปแล้วใหม่ สามารถวัดและประเมินระดับความรู้ความสามารถที่นักเรียนได้ฝึกฝนจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ หรือไม่ ตรงตามระดับความรู้ความสามารถที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ใหม่

พิจารณาว่าคู่มือครูซึ่งประกอบด้วยหน่วยการเรียนการสอนหลาย ๆ หน่วยนั้น แนะนำครูให้สามารถประเมินผลตัวเองว่าสามารถจัดการเรียนการสอนได้ดีหรือไม่ ควรปรับปรุงส่วนประกอบส่วนใด ตอนใด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของนักเรียนหรือไม่

การเรียนการสอนในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อนักเรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้น การให้โอกาสนักเรียนได้เรียนตามวิธีที่เขาดำเนิน ใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย มีโอกาสทำกิจกรรมหรือผ่านประสบการณ์หลาย ๆ อย่าง จะช่วยให้นักเรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ ครูมีหน้าที่จะต้องศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มากขึ้น เพื่อจะได้สามารถสร้างสภาพการณ์ของการเรียนการสอนซึ่งให้โอกาสแก่นักเรียนทุกคน หนังสือคู่มือครูที่ให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูมาก

4. เกณฑ์การวิเคราะห์แบบฝึกหัด

หนังสือที่ใช้สำหรับให้นักเรียนฝึกหัดเพื่อสร้างความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่าที่มีผู้จัดทำขึ้นและใช้กันอยู่ทั่วไปมีหลายลักษณะ เนื่องมาจากผู้จัดทำมีจุดมุ่งหมายในการทำไม่เหมือนกัน เราอาจจำแนกแบบฝึกหัดลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่น

แบบฝึกหัดประเภทที่ต้องการให้นักเรียนฝึกเกี่ยวกับการใช้ภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

แบบฝึกหัดประเภทที่ต้องการให้นักเรียนฝึกการคิดคำนวณทางคณิตศาสตร์

แบบฝึกหัดประเภทที่ต้องการให้นักเรียนฝึกในเรื่องการทดลอง สังเกต บันทึกข้อมูล และสรุปบันทึกผลที่ได้จากการทดลอง เช่น วิชาวิทยาศาสตร์

แบบฝึกหัดประเภทที่ต้องการให้นักเรียนตอบคำถามตามความเข้าใจจากเรื่องที่อ่าน เช่น วิชาสังคมศึกษาและวิชาอื่น ๆ ที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหา

แบบฝึกหัดประเภทที่ต้องการให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการอ่านและการเขียนแผนที่ การอ่านและการเขียนแผนผัง แผนภูมิ ตารางและกราฟ เช่น วิชาสังคมศึกษา

แบบฝึกหัดที่ประเภทที่ต้องการให้ใช้ทดสอบความสามารถของนักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้

๑๗๑

แบบฝึกหัดหรือแบบทดสอบต่าง ๆ เหล่านี้ มีทั้งเพื่อใช้พัฒนาทักษะ พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาระดับสติปัญญาในเชิงวิเคราะห์ ประเมินค่า และการนำความรู้ไปใช้ รวมทั้งพัฒนาเจตคติและค่านิยม

การวิเคราะห์ว่าแบบฝึกหัดประเภทใดดีหรือไม่ดีอย่างไร อาศัยหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ต่อไปนี้ (ศูนย์พัฒนาหนังสือ 2537: 75-77)

1) ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ ผู้เขียนและสำนักพิมพ์คือใคร ผู้เขียนและสำนักพิมพ์ควรมีความรู้ความชำนาญในการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้มั่นใจว่าแบบฝึกหัดจะมีความถูกต้อง และเป็นประโยชน์แก่นักเรียน

2) จุดมุ่งหมายของแบบฝึกหัด ผู้เขียนแบบฝึกหัดมีความมุ่งหมายอะไรในการให้นักเรียนใช้แบบฝึกหัดนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาว่าเนื้อหาสาระในแบบฝึกหัดเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเป็นอย่างดี เหมาะสม และเป็นประโยชน์แก่นักเรียนหรือไม่ เป็นประโยชน์สำหรับครูนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนไหม

3) เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระในแบบฝึกหัดจะต้องถูกต้อง คำถามหรือแบบฝึกหัดสำหรับนักเรียนจะต้องตรงตามจุดประสงค์ คือ เมื่อนักเรียนทำแบบฝึกหัดนั้นแล้ว จะได้รับความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญในเรื่องใดก็ตามตามจุดมุ่งหมายนั้น ถ้ามีคำเฉลยก็จะต้องถูกต้อง แบบฝึกหัดประเภทการทดลองจะต้องแสดงขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมและพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนได้จริง เป็นต้น

4) ประโยชน์ที่จะได้รับ แบบฝึกหัดที่จัดทำขึ้นต้องเป็นประโยชน์ที่จะนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ประเภทใดประเภทหนึ่ง คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือ ทักษะพิสัย ตามรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรได้จริง

5) เทคนิคการพิมพ์ มีส่วนช่วยส่งเสริมคุณภาพของแบบฝึกหัด ได้แก่ รูปเล่มที่กะทัดรัด ขนาดตัวอักษรพอเหมาะ การใช้ภาพที่ชัดเจน การใช้ตัวอักษรพิเศษเน้นข้อความสำคัญคุณภาพของกระดาษ การเข้าเล่มหนังสือ เป็นต้น